

Регіональні об'єднання в глобальній економіці

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто сучасний стан, взаємозв'язки та перспективи розвитку основних регіональних об'єднань глобальної економіки. Визначено основні чинники розвитку регіональних об'єднань у другій половині ХХ ст. — на початку ХХІ ст.: закінчення Другої світової війни, запровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), завершення холодної війни між капіталістичними і соціалістичними країнами. Висвітлено провідну роль США у започаткуванні та розвитку інтеграційних процесів у Європі та Азії. Підкреслено роль «Плану Маршалла» у розвитку інтеграційних процесів та у досягненні американською національною валютою долара США статусу основної валюти міжнародних розрахунків. Відзначено, що через втрату західноєвропейськими країнами колоній у результаті національно-визвольної боротьби значно посилюється вплив США і на країни Африки, Латинської Америки, Азії. Розкрито зв'язок інтеграційних процесів з утворенням двох військово-політичних блоків — капіталістичних та соціалістичних країн, НАТО і Організації Варшавського договору.

Обрано і проаналізовано дев'ятнадцять регіональних і трансрегіональних об'єднань, які формують основу глобальної економічної системи на початку ХХІ століття. Серед досліджуваних об'єднань тринадцять є регіональними інтеграційними, які утворено на основі регіональних торговельних угод про створення зони вільної торгівлі (ЗВТ), що належать до континентів Євразія, Північна і Латинська Америки, Африка; міжурядова організація ШОС; трансрегіональні інтеграційні об'єднання ТТП, РВЕП і ТТІП, трансконтинентальні об'єднання АТЕС і БРІКС. Найпотужнішим об'єднанням є НАФТА, найрозвиненішим — ЄС, спостерігається збереження провідної ролі у світовій економіці США і посилення ролі КНР, Індії, ЄС, Бразилії, а також загострення конкуренції між США і Китаєм у їхньому впливі на країни Азії, Латинської Америки та Африки. З одного боку, трансконтинентальні об'єднання ТТП, ТТІП та АТЕС сформовано з метою просування інтересів США, зміцнення їхньої провідної ролі у світовій економіці, в той час як, з іншого боку, трансрегіональне об'єднання РВЕП та глобальна ініціатива "Один пояс, один шлях" створено для посилення позицій КНР. Проект БРІКС реалізує інтереси провідних країн трьох континентів у їх відносинах з США і ЄС, для оптимізації яких пропонується система консенсусного регулювання глобальної економіки.

У статті наголошується, що, з метою запобігання конфліктів і зіткнень, слід відмовитися від існуючої ідеології максимізації задоволення матеріальних потреб, яка через обмеженість ресурсної бази виробництва товарів та послуг завжди призводитиме до посилення нерівності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: регіоналізм, інтеграційні об'єднання, трансрегіональні об'єднання, трансконтинентальні об'єднання, НАФТА, ЄС, АСЕАН, ТТП, РВЕП, ТТІП, АТЕС, БРІКС, зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний і валютний союз, глобальне регулювання.

¹ Радзієвська Світлана Олександрівна — к.е.н., к.філол.н., доцент, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки Державного університету інфраструктури та технологій. Сфера наукових досліджень: глобальні тенденції розвитку світової економіки, міжнародна економічна інтеграція і глобалізація, формування глобальної економіки. Електронна адреса: radzievskaya@yahoo.com.

Вступ

Кінець ХХ ст. — початок ХХІ ст. характеризується прискоренням процесів глобалізації і регіоналізації світової економіки. Початком розгортання глобалізаційних процесів можна вважати роки формування міжнародних інституцій — Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світового банку (СБ), а також Генеральної угоди з тарифів та торгівлі (ГАТТ), на основі якої було створено Світову організацію торгівлі (СОТ) — установ глобального рівня, функціонування яких активно критикується як вітчизняними, так і зарубіжними вченими².

Розвиток регіональних інтеграційних об'єднань спричинений: по-перше, завершенням Другої світової війни; по-друге, успішним розвитком науково-технічного прогресу, що забезпечив повсюдне запровадження ІКТ, «стиснувши» планету і тим самим сприяючи встановленню зв'язків між державами; по-третє, закінченням холодної війни між країнами таборів соціалізму та капіталізму перемогою останнього.

У 1948 р. шістнадцять європейських держав вирішили скористатися допомогою, запропонованою США, наймогутнішою державою у світі після закінчення Другої світової війни, і отримали протягом чотирьох років понад 12 млрд. дол. США, з яких Великобританія одержала 26%, Франція — 18%, Федеративна Республіка Німеччина — 11%³. СРСР відмовився від участі у “Плані Маршалла”, в той час як західноєвропейські країни почали відбудовувати свою економіку, активно співпрацюючи як із США, так і між собою. Доларові кредити багатьом країнам зробили національну валюту США основною валютою міжнародних розрахунків. Одночасно “План Маршалла” вирішив проблему підвищення попиту на американську продукцію за кордоном. Геополітична ситуація в світі спричинила започаткування інтеграційних процесів у Європі, найактивнішу участь в яких брали США⁴.

США належить також ініціатива запровадження інтеграційних процесів у Азії, яка також супроводжувалася наданням фінансової допомоги. Так, Японія — колишній ворог та постраждала сторона у Другій світовій війні — перетворилася на союзника США, стала лідером у регіоні, а також відігравала роль одного із трьох центрів світової економіки протягом достатньо довгого періоду часу. Японія, як і

²Trade and development report 2017. Beyond austerity: towards a global new deal. Overview. — UNCTAD. — New York and Geneva, 2017. — P. 23–29.

³The Marshall Plan and the establishment of the Organization for European Economic Cooperation // Historical events in the European integration process (1945-2014). Available at: <http://www.cvce.eu>

⁴The European idea // Historical events in the European integration process (1945-2014). Available at: <http://www.cvce.eu>

країни Європи, що брали участь у “Плані Маршалла”, отримала відповідну економічну допомогу⁵.

Розвиваючи блокову стратегію, спрямовану на попередження комуністичних загроз, США ще ініціювали створення ряду військово-політичних блоків в регіонах, до яких приверталася увага СРСР. Першим — після НАТО — у 1951 р. був утворений такий блок в районі Тихого океану — Тихоокеанський пакт безпеки, у 1954 р. — у Південно-Східній Азії, у 1955 р. — виник блок у складі Великобританії, Туреччини, Ірану, Іраку та Пакистану⁶.

І якщо у Західному світі ініціатором регіональних інтеграційних процесів були США, то в країнах соціалізму — СРСР. Так, у 1949 р. було створено Раду економічної взаємодопомоги (РЕВ) з метою відновлення народного господарства та розвитку багатостороннього економічного співробітництва, учасниками якої стали СРСР, Польська Народна Республіка, Чехословацька Соціалістична Республіка, Угорська Народна Республіка, Соціалістична Республіка Румунія, Народна Республіка Болгарія, Народна Соціалістична Республіка Албанія. Згодом членами РЕВ стали Німецька Демократична Республіка, В'єтнам, Куба, Монголія. Так, якщо у 1938 р. з загального зовнішньоторговельного обороту Болгарії, Угорщини, Польщі, Румунії та Чехословаччини на Західну Європу припадало 73%, на взаємний обмін — 15, на СРСР — 1, то в 1958 р. відповідно — 18, 27 та 40%. Албанія у 1961 р. покинула об'єднання. РЕВ функціонувала до 1991 р., забезпечуючи організацію соціалістичної економічної інтеграції⁷.

Тобто, регіональні інтеграційні процеси було ініційовано через формування після закінчення Другої світової війни двох конкуруючих блоків держав, кожний із яких намагався перетягнути у свій табір членів іншого табору.

Першорядного значення набули інтеграційні процеси у Євразії, на тому континенті, де розпочалися обидві світові війни. При цьому ускладнювалася ситуація і на Сході Азії, де посилювали свій суверенітет і ставали соціалістичними Китай, Монголія, Північна Корея, В'єтнам. США підтримували Японію, Південну Корею і Тайвань. Через втрату західноєвропейськими країнами своїх колоній значно посилювався вплив США і на країни Латинської Америки, Африки, Західної Азії. У результаті національно-визвольної боротьби колишніх колоній значна їхня частина отримала статус країн третього світу,

⁵Wallerstein I. Globalization or the Age of Transition? A Long-Term View of the Trajectory of the World-System / Immanuel Wallerstein // Globalization and Economy. Vol. 1. Globalizing Markets and Capitalism. Ed. by P. James, B.K. Gills. — Los Angeles: Sage publications, 2007 (Central currents in globalization). — P. 403.

⁶Калашніков А.В. Протиборство Північноатлантичного альянсу та Організації Варшавського договору (1949-1991 рр.): дис... канд. іст. наук: 20.02.22 / Калашніков Анатолій Васильович; Нац. ун-т “Львівська політехніка”. — Львів, 2005. — С. 45.

⁷Европейская интеграция. Учебник для вузов / Под ред. О.В.Буториной (отв. ред.), Н.Ю.Кавешникова. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Аспект Пресс, 2017. — С. 612–613.

ставши об'єктом впливу обох блоків держав — як на чолі з ЄС, так і на чолі з США.

З програшем ЄС та його союзниками холодної війни група держав-колишніх колоній отримала статус країн, що розвиваються, або країн Півдня, а колишні соціалістичні країни одержали статус транзитивних країн, тобто країн, що переходять до ринкової капіталістичної економіки. Після завершення холодної війни у світі запанувала глобальна капіталістична система, а національні держави світу поділилися на: розвинені капіталістичні країни, транзитивні країни і країни, що розвиваються. Світ отримав назву постбіполярного однополюсного, ставши глобальним капіталістичним із гегемоном США.

Останнім часом як вітчизняні, так і закордонні вчені наголошують на вадах капіталізму, на недоліках системи економічного життя суспільства, сформованій на основі ідеології вільного ринку (лібералізму)⁸. Актуальності ця критика набула після виникнення глобальних проблем, спричинених першою світовою фінансовою кризою 2008-2010 рр., коли очевидною стала визначальна роль фінансового сектору у перебігу глобальних процесів⁹.

Необхідною стала структурна трансформація світу, яка, на думку деяких вчених, вже супроводжується: 1) переходом від двополюсної до багатопольсної чи триполюсної структури і пов'язаним з ним новим перерозподілом влади та новим розподілом праці; 2) поступовим зменшенням гегемонії США з їхнім доволі прихильним ставленням до регіоналізму; 3) ерозією Вестфальської системи, національної держави, зростанням взаємозалежності і “глобалізації”, зміною ставлення до неоліберального розвитку й відповідної політичної системи в країнах, що розвиваються, і посткомуністичних країнах¹⁰.

З одного боку, проблеми такого рівня варто вирішувати, фокусуючись на питаннях конфігурації влади на глобальному рівні, однак, з іншого боку, деякі науковці в якості об'єкта дослідження обирають державу як основного актора міжнародних відносин. При цьому, на наш погляд, слід погодитися із спеціалістами-регіоналістами, котрі доводять важливість вивчення особливостей функціонування регіональних блоків країн в умовах сучасної глобалізації¹¹, підкреслюючи

⁸Amin S. Exiting the crisis of capitalism or capitalism in crisis / S.Amin // *Globalizations*. — 2010. Volume 7, Issue 1-2. — P. 261–273.

⁹Bone J. The deregulation ethic and the conscience of capitalism: how the neoliberal ‘free market’ model undermines rationality and moral conduct / J. Bone // *Globalizations*. — 2012. Volume 9, Issue 5. — P. 651–665.

¹⁰Robinson W.I. Global capitalism and its anti-‘human face’: organic intellectuals and interpretations of the crisis / W.I.Robinson // *Globalizations*. — 2013. — Volume 10, Issue 5. — P. 659–671.

¹¹Радзівєвська С.О. Глобальна криза, фінансіалізація та технологічний розвиток / Радзівєвська С.О. // *Міжнародна економічна політика*. — 2016. — №24. — С.126–157.

¹⁰Hettne B. Theorising the rise of regionness / Hettne B., Soderbaum F. // *New Political Economy*. — 2000. — Volume 5, Issue 3. — P. 457–472.

¹¹Mittelman J.H. What’s in a name? Global, international and regional studies / Mittelman J.H. // *Globalizations*. — 2013. — Volume 10, Issue 4. — P. 515–519.

ключову роль тенденції регіоналізації у формуванні сучасного багатопольярного глобального порядку¹².

Однією із структурних трансформацій міжнародних економічних відносин на даному етапі є конструювання нових форм міжрегіональної співпраці. Так, сучасний регіоналізм репрезентований не лише державами, як основними системоутворюючими учасниками цього процесу, але й великою кількістю різноманітних інституцій, організацій, бізнес-еліт. В умовах глобалізації регіоналізм охоплює взаємодією двох або більше регіонів, характеризується обґрунтуванням доцільності поєднання партнерства декількох угруповань, набуваючи форм інтеррегіоналізму й трансрегіоналізму¹³.

Найрізноманітнішим аспектам формування та функціонування регіональних об'єднань присвячено багато робіт українських та зарубіжних вчених: О.Г.Білоруса¹⁴, О.В.Булатової¹⁵, Я.Вітковської¹⁶, І.Ю.Гужви¹⁷, Н.В.Кривенко¹⁸, Д.Г.Лук'яненка¹⁹, В.І.Муравйова, В.Є.Новицького²⁰, В.О.Петухової²¹, Є.В.Савельєва²² і А.І.Крисоватого, А.П.Румянцева²³, С.Е.Сардака²⁴, В.Р.Сіденка²⁵,

¹²Green J.K. Rising powers and regional orders: China's strategy and cross-strait relations / Jasper K. Green // *Globalizations*. — 2016. Volume 13, Issue 2. — P. 129-142.

¹³Розвиток новітніх форм міжнародної економічної інтеграції на початку ХХІ століття: монографія / О.І.Шнирков, А.С.Філіпенко та ін.; за ред. О.І.Шниркова. — К.: Київський університет, 2016. — С.74.

¹⁴Білорус О.Г. Економічна глобалістика. Світ-система глобалізму: монографія / Олег Григорович Білорус. — К.: Університет «Україна», 2016. — 536 с.

¹⁵Булатова О.В. Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів: монографія / Олена Валеріївна Булатова. — Донецьк : ДонУ, 2012. — 386 с.

¹⁶Witkowska J. Integration processes in the global economy: current state and prospects. The cases of the European Union, ASEAN Economic Community, and NAFTA // *Comparative Economic Research*, Volume 19, Number 4, 2016. — P. 47–65.

¹⁷Гужва І.Ю. Участь України в зонах вільної торгівлі та можливості адаптації її національної економіки до умов, сформованих унаслідок створення мегарегіональних торговельних блоків / І.Ю.Гужва // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. — Одеса, 2016. — № 15. — С. 12–16.

¹⁸Кривенко Н.В. Особливості розвитку інтеграційних угруповань / Н.В.Кривенко // *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. — 2017. — № 6(34). — С. 4–7.

¹⁹Лук'яненко Д.Г. Глобальна економічна інтеграція: монографія / Дмитро Григорович Лук'яненко. — К.: Нац. підруч., 2008. — 220 с.

²⁰Новицький В.Є. Економічні ресурси цивілізаційного розвитку / Валерій Євгенович Новицький. — К.: НАУ, 2004. — 268 с. Новицький В. Регулятивні стратегії відкритих економічних систем і глобальна конкуренція за ресурси / Валерій Новицький // *Економіка України*. — 2007. — № 7. — С. 4–14.

²¹Петухова В.О. Аналіз зовнішньоторговельних зв'язків національних економік та України в глобальній системі міжнародної торгівлі / В.О.Петухова // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. — 2016. — Випуск 6, частина 2. — С.149–155.

²²Новий світовий економічний порядок та глобальні виклики для України: монографія / [О.Булатова, Ю.Козак, А.Крисоватий, Є.Савельєв та ін.]; за наук. ред. А.Крисоватого і Є.Савельєва. — Тернопіль: ТНЕУ, 2014.– 504 с.; Регіональні перетворення у світовому та українському вимірах: монографія / за наук. ред. д-рів екон. наук, проф. А.І.Крисоватого та Є.В.Савельєва. — Тернопіль: ТНЕУ, 2016. — 388 с.

²³Зони вільної торгівлі на початку ХХІ століття: монографія / О.І.Шнирков, А.С.Філіпенко, А.П.Румянцев та ін.; за ред. О.І.Шниркова, В.І.Муравйова. — К.: Київський університет, 2013. — 399 с.

²⁴Сардак С.Е. Потенціал економічного розвитку АСЕАН / Сардак С.Е. // *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. — №5(05), 2016. — С. 41–44.

²⁵Сіденко В.Р. Глобалізація — європейська інтеграція — економічне розвиток: українська модель В 2-х томах / В.Р. Сіденко. — К.: Фенікс, 2008. Том 1. Глобалізація і економічне розвиток. — К.: Фенікс, 2008. — 376 с.; Т. 2: Європейська інтеграція і економічне розвиток / Володимир Романович Сіденко; НАН України; Ін-т екон. і прогнозів. — К., 2011. — 448 с.

І.Тейлора²⁶, Х.Уоллас²⁷, І.В.Уса²⁸, А.С.Філіпенка²⁹, В.І.Чужикова³⁰, Й.Шена³¹, О.І.Шниркова³² та інших³³. У роботах розглядаються стадії інтеграції, формування та функціонування регіональних об'єднань. При цьому висвітлення потребують перспективи регіоналізації глобальної економіки в контексті взаємозв'язків провідних країн і регіональних об'єднань.

Метою статті є аналіз провідних регіональних об'єднань, виявлення економічно найпотужніших об'єднань і країн, дослідження взаємозв'язків між ними для визначення перспектив регіоналізації глобальної економіки.

Ключові регіональні економічні угруповання сучасності

Теорія регіональної інтеграції, що розвивається в умовах нового регіоналізму, розкриває особливості регіону не лише як територіального утворення, але і як функціональної структури. У спеціальній науковій літературі регіоналізм розглядають як упорядковану, багатосторонню та контрольовану державами взаємозалежність усередині регіонального простору, що виражається в різноманітних конкретних регіональних проектах і відповідних їм інституціях³⁴.

Провідні регіональні об'єднання глобальної економіки обрано на основі статистичної інформації у довідниках, наукових публікаціях, з врахуванням необхідності охоплення всіх континентів і вибору найважливіших з них. Нами обрано дев'ятнадцять регіональних об'єднань: тринадцять є регіональними інтеграційними (дані по яких

²⁶Taylor I. Globalization and regionalization in Africa: reactions to attempts at neo-liberal regionalism / Taylor I. // *Review of International Political Economy*. — 2003. Volume 10. Issue 2. — P. 310-330.

²⁷Wallace H. Europeanisation and globalisation: complimentary or contradictory trends? / Helen Wallace // *New Political Economy*. — 2000. — Volume 5, Issue 3. — P. 369-382.

²⁸Ус І.В. Щодо особливостей зовнішньоекономічної політики України в умовах створення нових інтеграційних мега-блоків. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1553>

²⁹Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: монографія / [А.С.Філіпенко (кер. авт. кол.), В.С.Будкін, М.А.Дудченко та ін.]. — К.: Знання України, 2004. — 304 с.

³⁰Регіональна політика Європейського Союзу: підручник / ДВНЗ “КНЕУ ім.Вадима Гетьмана; за ред. Віктора Чужикова. — К.: КНЕУ, 2016. — 495 с.

³¹Chen J. Factors shaping regional integration in Europe, Asia and Africa: the validity of competing theories. Alberta (Canada): University of Lethbridge, 2011. — 237 p.

³²Розвиток новітніх форм міжнародної економічної інтеграції на початку XXI століття: монографія / О.І.Шнирков, А.С.Філіпенко, Р.О.Заблоцька та ін.; за ред. О.І.Шниркова. — К.: ВПЦ “Київський університет”, 2016. — 415 с.

³³Hamilton-Hart N. Asia's new regionalism: government capacity and cooperation in the Western Pacific / N.Hamilton-Hart // *Review of International Political Economy*. — 2003. Volume 10. Issue 2. — P. 222-245.

Wahl P. Between Eurotopia and nationalism: a third way for the future of the EU / P.Wahl // *Globalizations*. — 2017. — Volume 14. Issue 1. — P. 157-163.

Bowen H.P. European integration: the third step / Bowen H.P., Sleuwaegen L. // *International Economics and Economic Policy*. — 2007. — Volume 4. Issue 3. — P. 241-262.

³⁴Розвиток новітніх форм міжнародної економічної інтеграції на початку XXI століття: монографія / О.І.Шнирков, А.С.Філіпенко, Р.О.Заблоцька та ін.; за ред. О.І.Шниркова. — К.: ВПЦ “Київський університет”, 2016. — С.23, 45.

за 2015-2016 рр. наведено у табл. 1); Шанхайська організація співробітництва (ШОС, The Shanghai Cooperation Organization – SCO) є регіональним об'єднанням; трансрегіональні інтеграційні об'єднання – Транстихоокеанське партнерство (ТТП, Trans-Pacific Partnership – TPP), Регіональне всеохоплююче економічне партнерство (РВЕП, Regional Comprehensive Economic Partnership – RCEP) та Трансатлантичне торговельне та інвестиційне партнерство (ТТІП, Transatlantic Trade and Investment Partnership – TTIP); трансконтинентальні об'єднання: Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС, Asia-Pacific Economic Cooperation – АРЕС), БРІКС. Обрані регіональні об'єднання формують основу глобальної економічної системи на початку ХХІ століття.

Дані табл. 1 свідчать, що у 2015 р. за регіональним номінальним ВВП перше місце посідає НАФТА (20 648 136 млн. дол.), друге – ЄС (16 067 827), третє – МЕРКОСУР (3 504 079 млн. дол.). За питомою вагою виробництва регіонального номінального ВВП у світовому ВВП у 2015 р. серед інтеграційних об'єднань перше місце посідає НАФТА – 27,62%; друге займає ЄС – 21,49; третє – МЕРКОСУР (4,69); четверте – СААРК (3,75) і п'яте – АСЕАН з 3,28; ЄАЕС – на восьмому місці (2,07); ЕКОВАС – на дванадцятому (0,09%).

За розміром ВВП на душу населення у 2015 р. серед обраних регіональних інтеграційних об'єднань перше місце посідає НАФТА (42266,7 дол. США); друге – РСАДПЗ (32751,5); третє – ЄС (31686,7); МЕРКОСУР на четвертому місці (11982,1); на п'ятому – ЄАЕС (8636,2); на шостому – ТА (8344,9 дол. США). АСЕАН посідає восьме місце – 3879,5 дол. США, ЕКОВАС – десяте (1900,8 дол. США).

За чисельністю населення у 2016 р. перше місце займає СААРК (South Asian FTA – SAFTA) – 1766 млн. осіб, друге – АСЕАН (641), третє – ЄС (510), на останньому – РСАДПЗ з 53 млн. осіб. Наведені у табл. 1 дані експорту та імпорту товарів у 2015-2016 рр. свідчать, що НАФТА демонструє близький до ЄС рівень стабільності експорту та імпорту товарів. Стосовно експорту товарів найкращі показники у СААРК, ТА, АСН, МЕРКОСУР, на противагу ЕКОВАС та АСЕАН. Значно скоротився імпорт МЕРКОСУР.

Вищезазначений аналіз показників свідчить, що економічно найпотужнішою ЗВТ є НАФТА, адже вона включає у себе США. З точки зору інтеграційних процесів найрозвиненішим регіональним об'єднанням є ЄС – він має розвинену наднаціональну систему органів регулювання, спільне громадянство, власну валюту, яка набула статусу світової резервної валюти. Другим за ступенем інтеграції є ЄАЕС – економічний союз.

Таблиця 1

КЛЮЧОВІ ПАРАМЕТРИ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ОБ'ЄДНАНЬ, 2015-2016 рр.*

№		Рік заснування / кількість країн	Форма інтеграції	Населення		Номінальний ВВП регіону, 2015 р., млн. дол.	Цілова вага номінального ВВП регіону у світовому ВВП, 2015 р., %	Номінальний ВВП на душу населення, 2015 р., дол. США	Експорт товарів, млн. дол. США		Імпорт товарів, млн. дол. США			
				2015, тис.	2016, млн.				2015	2016	2015	2016	2016/2015, %	2016/2015, %
1.	Європейський Союз (EC, The European Union – EU)	1957 - Римський договір, 1992 – Договір про ЄС 28	Економічний і валютний союз	507 085	510	16 067 827	21,49	31686,7	5387313	5375796	5213104	5253105	100,8	
2.	Євразійський економічний союз (ЄАЕС, Eurasian Economic Union – EEU)	2015 5	Економічний союз	179 536	180	1 550 510	2,07	8636,2	415914	345167	261909	251856	96,2	
3.	Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН, Association of Southeast Asian Nations – ASEAN)	1967 10	Зона вільної торгівлі	632 305	641	2 453 031	3,28	3879,5	1168340	962416	1094088	1085700	99,2	
4.	Асоціація регіонального співробітництва держав Південної Азії (СААРК, South Asian Association for Regional Cooperation – SAARC)	1983 8	Зона вільної торгівлі	1 743867	1766	2 802 915	3,75	1607,3	334133	332191	512087	489471	95,6	
5.	Рада співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ, The Cooperation Council for the Arab States of the Gulf, originally known as the Gulf Cooperation Council – GCC)	1981 6	Митний союз	52 692	53	1 725 744	2,31	32751,5	691198	588256	471081	455734	96,7	

6.	Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА, North American Free Trade Agreement – NAFTA)	1994 3	Зона вільної торгівлі	488 520	490	20 648 136	27,62	42266,7	2294161	2218877	96,7	3148698	3065469	97,4
7.	МЕРКОСУР – Спільний ринок країн Південного конуса або Південноамериканський спільний ринок, (з исп. El Mercado Comun del Sur – MERCOSUR)	1991 5	Митний союз	292 444	294	3 504 079	4,69	11982,1	300549	282397	94,0	291105	230523	79,2
8.	Андське співтовариство націй (АСН, Andean Community of Nations – ACN)	1969 4	Митний союз	106 475	108	632 204	0,85	5937,6	96440	92212	95,6	123028	105954	86,1
9.	Тихоокеанський альянс (ТА, Alianza del Pacifico, AP)	2011 4	Зона вільної торгівлі	224 571	227	1 874 041	2,51	8344,9	513982	502950	97,9	560227	537496	95,9
10.	Східноафриканське співтовариство (САС, East African Community – EAC)	2004 6	Митний союз	173 681	180	154 208	0,21	887,9	14812	14262	96,3	35634	31602	88,7
11.	Спільний ринок країн Східної і Південної Африки (КОМЕСА, Common Market for Eastern and Southern Africa – COMESA)	1994 / 19 (з 18.07.2018 – 21)	Митний союз	432 728	446	613 884	0,82	1418,6	70974	65566	92,38	172566	140894	81,65
12.	Південноафриканське співтовариство розвитку (САДК, Southern African Development Community – SADC)	1992 16	Зона вільної торгівлі	249 145	260	608 983	0,81	2444,3	158101	143028	90,47	180855	161569	89,34
13.	Економічне співтовариство країн Західної Африки (ЕКОВАС, Economic Community of West African States – ECOWAS)	1975 15	Митний союз	349 154	359	663 670	0,09	1900,8	87915	70803	80,54	98132	87591	89,26

*ВВП світу 2015 – 74753058 млн. дол. США

Джерело: розраховано автором за: UNCTAD Handbook of Statistics 2016, United Nations. – New York and Geneva, 2017. – 246 p.; UNCTAD Handbook of Statistics 2017, United Nations. – New York and Geneva, 2018. – 102 p.

АСЕАН є найрозвиненішим в Азії інтеграційним об'єднанням, що функціонує у формі ЗВТ. В аналітичній доповіді до Щорічного Послання Президента України наголошується, що державі слід посилювати свою взаємодію з регіональними організаціями в Азії, насамперед з АСЕАН та ШОС¹. Набувають поширення нові інтеграційні ініціативи АСЕАН (+3, +6, +8) із залученням східноазіатських та інших тихоокеанських партнерів², що включають Китай та Індію. СААРК функціонує у формі ЗВТ (SAFTA), має наміри трансформуватися у спільний ринок Південної Азії, провідну роль в якому відіграватиме Індія. РСАДПЗ є митним союзом (МС) і в подальшому планує посилити єдність, яка визначатиме майбутнє конфліктної і нестабільної Західної Азії.

САС, КОМЕСА, САДК і ЕКОВАС – основні об'єднання Африки. У 2015 р. підписано Тристоронню ЗВТ (COMESA-EAC-SADC Tripartite Free Trade Area – TFTA) при прогнозованому посиленні в ній ролі САДК, членом якого є Південно-Африканська Республіка (ПАР), яка разом з Індією, КНР входить у БРІКС. TFTA вже охоплює 27 африканських країн³. АСН, МЕРКОСУР, ТА представляють процеси утворення регіональних об'єднань Латинської Америки. МЕРКОСУР є центром інтеграції у Латинській Америці. МЕРКОСУР запроваджує політику диверсифікації зовнішніх зв'язків, особливо за напрямом Південь-Південь, протидіє монопольному пануванню США як на континенті, так і в світі. Вважається, що ініціатива США, спрямована на створення панамериканської ЗВТ, яка мала охоплювати 34 країни Північної, Центральної та Південної Америки, перемовини щодо якої тривали протягом 1994-2005 рр. зазнала невдачі саме через активність МЕРКОСУР⁴. МЕРКОСУР позиціонує себе як один із перспективних полюсів міжнародного економічного і політичного впливу на глобальному рівні.

Таким чином, дані табл. 1 демонструють лідерські позиції об'єднань НАФТА та ЄС. ЄС та значно слабший ЄАЕС досягли форми економічного союзу і утворили наднаціональні органи, решта об'єднань функціонує у формі ЗВТ та МС. В Азії та Латинській Америці АСЕАН, СААРК і МЕРКОСУР сприяють посиленню ролі Китаю, Індії та Бразилії.

Особливе місце серед регіональних об'єднань займає ШОС (табл. 2).

¹ Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». — К.: НІСД, 2017. — С. 250.

² Сардак С.Е. Потенціал економічного розвитку АСЕАН / Сардак С.Е. // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. — №5(05), 2016. — С. 41–44.

³ SADC-EAC-COMESA Tripartite Free Trade Area. Legal Texts and Policy Documents / Tralac trade law centre. Available at: www.tralac.org

⁴ Смолій А.В. Розвиток латиноамериканських митних союзів на сучасному етапі / А.В. Смолій // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2016. — Вип. 40, Том 2. — С. 153–157.

Таблиця 2

**МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ КРАЇН-ЧЛЕНІВ
ШАНХАЙСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СПІВРОБІТНИЦТВА, 2015-2016 рр.**

	Китай	Російська Федерація	Казахстан	Киргизстан	Таджикистан	Узбекистан	Індія	Пакистан	Усього
Населення 2015, тис. осіб	1376049	143457	17625	5940	8482	29893	1311051	188925	3081422
2016, млн. осіб	1404	144	18	6	9	31	1324	193	3129
ВВП ном., млн. дол. США									
2015	11156254	1296265	183931	6793	8814	65853	2219669	266383	15203962
2016	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ВВП на душу населення, дол. США									
2015	8107	9036	10436	1144	1039	2203	1693	1410	4934,1
2016	8110	8916	7520	1024	813	2271	1718	1478	-
Експорт товарів, млн. дол. США									
2015	2274949	340349	45726	1676	891	12304	267147	22188	2965230
2016	2097632	281681	36775	1503	977	10000	264402	20435	2713405
Імпорт товарів, млн. дол. США									
2015	1681951	194087	30186	4070	3885	10264	391977	44219	2360639
2016	1587925	191672	25377	3963	4297	11500	359774	47155	2231663

Джерело: розраховано автором за даними UNCTAD Handbook of Statistics 2016-2017

ШОС — регіональна міжурядова організація, заснована у 2001 р. в Шанхаї лідерами Казахстану, КНР, Киргизії, РФ, Таджикистану та Узбекистану, у 2016 р. приєдналися Індія та Пакистан⁵. Наміри організації посилити економічну складову своєї діяльності й наявність у її складі КНР, Індії, РФ і Пакистану надають їй можливість сформува-ти модель майбутньої взаємодії країн різних цивілізацій.

Від регіональних об'єднань до трансрегіональних альянсів

Наприкінці ХХ ст. — на початку ХХІ ст. нові великі трансрегіональні альянси ТТП, РВЕП, ТТІП отримали назву партнерств. Економічні партнерства можна віднести до першої інтеграційної стадії, яка містить елементи третьої стадії — створення зон, що регулюються згідно з спільними правилами руху товарів, послуг, частково капіталів, в першу чергу — інвестицій. Партнерства не ставлять за мету створення МС, тобто запровадження єдиної митної політики щодо третіх країн, залишаючи можливості для третіх країн встановлювати відно-сини різного рівня і різні за форматом з окремими учасниками парт-

⁵The Shanghai Cooperation Organization. Available at: <http://eng.sectsco.org>

нерств⁶. Переговори щодо створення ТТП розпочалися в 2006 р., проте значної ваги для світової торговельної системи воно набуло в 2008 р., коли до переговорного процесу приєдналися США⁷. В жовтні 2015 р. в Атланті було завершено переговорний процес з узгодження положень ТТП між 12 країнами. Китай не було включено до цього партнерства. На ТТП припадає 42% від світового ВВП за номінальним валютним курсом (та 28% від світового ВВП за ПКС), 23% від світового експорту товарів, 25% від світового експорту послуг і 33% від світового обсягу прямих іноземних інвестицій⁸. ТТП є результатом посилення лідерства США в АТР. Оскільки континентальний масив Східної Азії є під контролем КНР, США і Японія роблять ставку на зміцнення військово-морського потенціалу⁹. В АТР розгорнулася боротьба між США і КНР, в той же час, намагаються реалізувати свої інтереси Японія, ЄС та БРІКС.

РВЕП слід розглядати, по-перше, як своєрідний компроміс між ЕАФТА (Східноазіатська ЗВТ) і СЕРЕА (Всеохоплююче східноазіатське економічне партнерство), по-друге, як альтернативу ТТП, де беруть участь не всі члени АСЕАН, по-третє, як інструмент для збереження АСЕАН у ролі локомотива регіональних інтеграційних процесів. На країни РВЕП припадає 70% всіх угод про вільну торгівлю в Азії. Якщо врахувати, що зона РВЕП може охопити країни світу, де проживає майже половина людства (понад 3 млрд. осіб), виробляється 33% світового ВВП і реалізується близько 40% світової торгівлі, потенційно РВЕП може стати найбільшим інтеграційним угрупованням світу¹⁰. Співставлення РВЕП і ТТП за різними параметрами подано у табл. 3.

ТТП передбачає утворення ЗВТ, що об'єднує найпотужнішу країну США і найрозвиненіше об'єднання ЄС, метою є посилення і поширення лідерства Західної цивілізації. Тобто, ТТП та ТТІП мають за мету посилення ролі США, РВЕП — КНР. Однак, до середини ХХІ ст. стверджувати про гегемоністичний занепад США передчасно, оскільки Китай не перевершує США за жодним з вимірів гегемонії: військовим, економічним, політичним, інституційним, ідеологічним¹¹.

⁶Хейфец Б.А. Трансрегиональное переформатирование глобального экономического пространства / Б.А.Хейфец. — М.: Институт экономики РАН, 2016. — С. 12–13.

⁷Ус І.В. Щодо особливостей зовнішньоекономічної політики України в умовах створення нових інтеграційних мега-блоків. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1553>

⁸Хейфец Б. Трансрегионализация глобального экономического пространства / Борис Хейфец // Общество и экономика. — 2016. — № 6. — С. 21.

⁹Шергін С.О. Дилема Азійсько-Тихоокеанського регіоналізму / С.О.Шергін // Науковий вісник Дипломатичної академії України. — 2015. — Вип. 22(2). — С. 36–49.

¹⁰Розвиток новітніх форм міжнародної економічної інтеграції на початку ХХІ століття: монографія / О.І.Шнирков, А.С.Філіпенко, Р.О.Заблоцька та ін.; за ред. О.І.Шниркова. — К.: ВПЦ “Київський університет”, 2016. — С. 313.

¹¹Пурій М.Р. Гегемонія в теорії і практиці міжнародних відносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.04 “Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку” / М.Р.Пурій. Чернівецький національний університет ім.Юрія Федьковича. — Чернівці, 2017. — С. 15.

Таблиця 3

**КЛЮЧОВІ МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО
ВСЕОХОПЛЮЮЧОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА (РВЕП) ТА
ТРАНСТИХООКЕАНСЬКОГО ПАРТНЕРСТВА (ТПП), 2014-2015 рр.**

Характеристика	РВЕП	ТПП
Підписання угоди	Вересень 2016 р., підписання ЗВТ заплановано на листопад 2018	Лютий 2016 р
Населення, млн осіб, 2014	3461	809
Обсяг номінального ВВП, млрд. дол. 2014	22658	28031
Експорт товарів та послуг, млрд. дол., 2014	6419	5608
Кількість країн-учасниць (2016)	16	12
Офіційні початкові цілі про- екту	Реалізація концепції Багатосторонньої ЗВТ АСЕАН	Створення нової моделі торгівлі XXI століття
Модель членства	Модель «АСЕАН плюс X» можливо приєднання інших країн	Модель «Всі країни АТР»
Кількість наявних взаємних РТУ (2015)	>40	>55
Частка взаємного експорту у всьому експорті, %, 2014	41	48
Головні драйвери	АСЕАН і Китай	США
Зв'язок з існуючими регіона- льними інститутами	Заснований на принципах співробітництва в АСЕАН	Не пов'язаний з жодною із існуючих організацій
Спільні учасники	Австралія, Бруней, Японія , Малайзія, Нова Зеландія, Сінгапур, В'єтнам	
Важливі відсутні учасники	США	Китай, Індонезія, Південна Корея
Обнулення торговельних об- межень	Приблизно 90% тарифів	Приблизно 99% тарифів

Джерело: Хейфец Б.А. Трансрегиональное переформатирование глобального экономического пространства / Б.А.Хейфец. – М.: Институт экономики РАН, 2016. – С. 23

Особливе місце серед регіональних об'єднань Азії займають ті, що розташовані в АТР, який у ХХІ ст. став третім за величиною центром економічної інтеграції, регіоналізм якого набув глобального значення¹². АТР, як геополітичний та гео економічний простір, тривалий історичний період залишався на узбіччі магістральних напрямів світового розвитку, однак саме розпад біполярної системи у 90-ті роки ХХ ст. спричинив появу нового центру міжнародного економічного співробітництва, що став ареною міждержавних та міжцивілізаційних суперечностей¹³. Саме у АТР сформовано найбільшу у світі за простором і обсягом ресурсів організацію – АТЕС¹⁴. АТЕС формують країни Євразії (Росія), Азії (Бруней, В'єтнам, Гонконг, Індонезія, Китай, Республіка Корея, Малайзія, Таїланд, Тайвань, Філіппіни, Чилі, Японія) Північної (США, Канада, Мексика) і Південної Америки (Перу, Чилі), Австралії, Нової Зеландії і Папуа-Нової Гвінеї, тобто 19 країн чотирьох континентів, та території Гонконгу і Тайваню. АТЕС умовно (через відсутність статусу ЗВТ) можна вважати першим у світі трансконтинентальним співробітництвом, створеним в 1989 р. в Канбері за ініціативи Австралії та Нової Зеландії. Основні показники містяться у табл. 4.

Таблиця 4

КЛЮЧОВІ МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ АТЕС, 2012-2016 рр.

Показник	2012	2013	2014	2015	2016
ВВП, млн. дол.	42,614,873.2	43,555,316.2	44,683,187.4	44,076,701.0	45,108,718.2
ВВП на душу населення, дол.	15,268.4	15,498.5	15,789.7	15,512.7	15,767.9
Загальна кількість населення, тис. осіб	2,791,049.3	2,810,297.8	2,829,889.1	2,849,246.9	2,868,871.1
Рівень безробіття, %	4.9	4.9	4.7	4.6	4.5
Імпорт товарів та послуг, млн. дол.	10,960,253.9	11,210,513.6	11,386,484.6	10,243,030.2	9,965,854.8
Експорт товарів та послуг, млн. дол.	10,478,415.8	10,757,886.5	11,043,154.1	10,205,880.6	9,882,769.9

Джерело: StatsAPEC, Key indicators database: http://statistics.apec.org/index.php/apec_psu/index_noflash

¹²Мариніна С.В. Особливості розвитку інтеграційних угруповань в Азійсько-Тихоокеанському регіоні / С.В.Мариніна // Економічний часопис ХХІ. — 2013. — №1-2(2). — С. 4.

¹³Корінець Г.Б., Флейчук М.І., Львівська К.А. // Значення Українсько-азійської співпраці в умовах посилення глобалізаційних процесів / Корінець Г.Б., Флейчук М.І., Львівська К.А. // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. — 2011. — Вип. 21.9. — С. 367–372.

¹⁴Asia-Pacific Economic Cooperation Available at: www.apec.org

БРІКС є діалоговим механізмом, центральну функцію відіграють Індія та КНР¹⁵, ключовими центрами торгівлі є Бразилія та Китай: обсяги експорту та імпорту є значно більшими, ніж в інших країнах; частка Бразилії у товарообігу становить 19,2%, а частка Китаю — 38,2%¹⁶. Тісна взаємодія Бразилії із РФ, КНР, Індією та ПАР допомагає збалансовувати торговельно-економічні обміни, співпрацювати в стратегічній та оборонній сфері тощо¹⁷. Специфікою БРІКС є те, що країни представляють п'ять локальних цивілізацій — латиноамериканську, православно-слав'янську, індійську, китайську і африканську. У табл. 5 наведено характеристику країн БРІКС.

Таблиця 5

КЛЮЧОВІ МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ БРІКС

	Бразилія	Російська Федерація	Індія	Китай	ПАР	Усього
Населення 2015, тис. осіб 2016, млн. осіб	207848 208	143457 144	1311051 1324	1376049 1404	54490 56	3092895 3136
ВВП ном., млн. дол. США 2015 2016	1739955 -	1296265 -	2219669 -	11156254 -	314980 -	16727123 -
ВВП на душу населення, дол. США 2015 2016	8371 8532	9036 8916	1693 1718	8107 8110	5780 5210	5408,2 -
Експорт товарів, млн. дол. США 2015 2016	191134 185280	340349 281681	267147 264402	2274949 2097632	81673 75091	3155252 2904086
Імпорт товарів, млн. дол. США 2015 2016	178798 143474	194087 191672	391977 359774	1681951 1587925	90357 91580	2537170 2374425

Джерело: розраховано автором за даними UNCTAD Handbook of Statistics 2016-2017

¹⁵Македон В.В. Зростання ролі та перспективи країн БРІКС у системі світового господарства / Македон В.В. // Мукачівський державний університет. — Вип.4, 2016. — С. 55–61.

¹⁶Карабаза І.А. Тенденції розвитку країн-учасниць групи БРІКС та їх вплив на сучасні міжнародні економічні відносини / Карабаза І.А., Клипо М.С. // Причорноморські економічні студії. — Вип.15, 2017. — С. 6–9.

¹⁷Бессараб Т. Розвиток, особливості співпраці та значення членства Бразилії в БРІКС / Бессараб Т., Цибух І. // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Політичні науки. — Вип. 3, № 1, 2017. — С.1–6.

Підсумуємо, якщо у 40-х роках ХХ ст. США розпочали посилювати свою позицію на світовій арені запровадженням інтеграційних процесів у Європі (на основі “Плана Маршалла”), а також шляхом створення міжнародних інституцій, то на початку ХХІ ст. зміцненню їхньої могутності сприяють ініціативи ТТП, ТТІП та АТЕС, в яких США відіграють ключову роль, використовуючи свій вплив для формування не лише торговельної політики, але і вирішення широкого кола питань як в межах євроатлантичного, так і глобального простору. Разом із тим розвиток трансрегіонального інтеграційного об’єднання РВЕП, регіональної організації ШОС і трансконтинентального БРІКС свідчать про зростаючу роль у глобальній економіці Китаю, Індії, які сприяють створенню нового конкурентного по відношенню до США центру економічного розвитку світу, що своє організаційне оформлення знаходить у формуванні об’єднання БРІКС.

Перспективи регіоналізації глобальної економіки

Основною формою інтеграційних об’єднань є ЗВТ та МС, взаємозв’язки між ними розвиваються у торговельних відносинах, на які впливають США, КНР, ЄС. У 2016 р. експорт товарів у млрд. дол. США і його відсоток від світового експорту становили відповідно: для КНР – 2096 і 16,8; для ЄС – 1932 і 15,4; для США – 1455 і 11,6¹⁸. Так, у 2016 р. на ЄС, НАФТА і АСЕАН припадало 58% світової торгівлі, 56% світового експорту, 60% світового імпорту, 53% світового ВВП і ринок обсягом 1,6 млрд. споживачів¹⁹.

Таблиця 6

**ПИТОМА ВАГА ЕКСПОРТУ ТОВАРІВ РЕГІОНАЛЬНИХ ОБ’ЄДНАНЬ
ПО КОНТИНЕНТАХ У ЗАГАЛЬНОМУ ОБСЯЗІ ЕКСПОРТУ, 2015 р., %**

Континент Регіон. об’єднання	Європа	Азія	Північна Америка	Центральна і Південна Америка, Карибський басейн	Африка	Інші
ЄС	69,5	10,2	9,0	1,7	3,1	6,5
НАФТА	15,6	20,4	50,0	7,7	1,4	4,9
МЕРКОСУР	18,0	28,3	20,4	21,8	4,2	7,3
АСЕАН	12,1	66,9	12,2	1,9	2,3	4,6
ЕКОВАС	39,8	21,6	5,3	5,7	24,2	3,4

Джерело: World trade statistical review 2017. — Geneva: World trade organization, 2017. — P. 52

¹⁸World trade statistical review 2017. — Geneva: World trade organization, 2018. — P. 103.

¹⁹World trade statistical review 2017. — Geneva: World trade organization, 2018. — P. 50.

Вплив основних регіональних об'єднань на світові торговельні процеси демонструють також дані табл. 6. Найбільшу частину своєї продукції ЄС експортує до країн Європи, що є наслідком розвиненості у ньому внутрішньої торгівлі, яка у свою чергу є результатом високого ступеня взаємозалежності формуючих його країн. Цю закономірність зв'язків підтверджують: НАФТА (50,0% експорту спрямовано у Північну Америку), АСЕАН (66,9% експорту спрямовано до країн Азії).

На особливу увагу заслуговують взаємозв'язки між США та ЄС як двома з трьох центрів світового економічного розвитку (табл.7).

Таблиця 7

**ДИНАМІКА ДВОСТОРОННЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ ЄС-США
У 2012-2014 рр., млрд. євро**

Рік	Імпорт ЄС	Експорт ЄС	Баланс
2012	206,5	293,2	86,7
2013	196,2	289,5	93,3
2014	204,9	310,9	106,0

Джерело: Розвиток новітніх форм міжнародної економічної інтеграції на початку XXI століття: монографія / О.І.Шнирков, А.С.Філіпенко, Р.О.Заблоцька. – К.: Київський університет, 2016. – С. 215.

Зацікавленість у посиленні економічних зв'язків з ЄС проявляють країни та їх регіональні об'єднання, розташовані майже на всіх континентах світу, про що свідчить значна кількість існуючих (понад 40 вже підписаних) і запроєктованих РТУ, а також проект угоди ТТІП, реалізація якого внесе зміни в систему міжнародних економічних відносин.

Розвиток інтеграційних процесів між ЄС та країнами Латинської Америки формується як контрверсійний щодо впливу на цей регіон США. МЕРКОСУР підписав низку угод, серед яких у 2006 р. із Кубою про економічну взаємодоповнюваність; угоди, спрямовані на лібералізацію торгівлі, з Індією, Пакистаном, ПАР, Єгиптом; у 2007 р. – з Ізраїлем про ЗВТ. Тривають переговори щодо більш тісних зовнішньоторговельних відносин із Канадою, Австралією, Новою Зеландією, Японією. У 1995 р. в Мадриді укладено рамкову угоду про співпрацю з ЄС, яка передбачала створення міжконтинентальної ЗВТ між двома інтеграційними блоками – ЄС та МЕРКОСУР, у 2010 р. після шестирічної паузи відновлені переговори за Угодою про партнерство з ЄС, у 2017 р. відновилися переговори з ЄС стосовно формування ЗВТ. Активний розвиток зв'язків між ЄС та країнами

Латинської Америки входить у суперечність з інтересами США, яка може посилюватися й тим, що Бразилія є членом БРІКС. У 2004 р. вступила в силу рамкова угода з АСН, у 2005 р. підписано угоду про співробітництво з РСАДПЗ²⁰. Заключено угоду щодо формування ЗВТ з ОАЕ, посилюється співпраця з африканськими країнами, які розглядаються як перспективний ринок для просування бразильських технологій і товарів; розвиваються торговельно-економічні відносини з КНР.

ЄС має значний вплив і на Африканський континент²¹: у 2016 р. 1/3 (35,2%) зовнішньоторговельного обороту Африки припадає на ЄС. Частка другого торговельного партнера Африки Китаю становить 15%, а третього Індії — 7%. Так, ПАР експортує до ЄС 20% усього експорту, Алжир — 14, Марокко — 12, Нігерія — 9, Туніс — 8, Єгипет — 6%. Спостерігається зростання ролі Африки у забезпеченні розвитку ЄС, який планує інвестувати 40 млрд. євро протягом 2014-2020 рр. у розвиток континенту. Протягом 2007-2013 рр. обсяг державної допомоги ЄС Африці становив 141 млрд. євро. Варто пригадати, що Німеччина висунула ініціативу “Compact with Africa”, реалізація якої зміцнюватиме зв'язки між країнами ЄС та Африки²². На інтеграційні процеси в Африці впливає і КНР: у Форумі співробітництва Китай-Африка (ФСКА) беруть участь КНР та 49 країн Африки²³. Посилює зв'язки з Африкою і США, які навіть запровадили таку форму взаємодії, як саміт «США-Африка». Головним конкурентом для ЄС в Африці є Китай. Так, якщо у 2000 р. обсяг торгівлі КНР з Африкою становив \$10 млрд, а США — \$38,6 млрд, то у 2013 р. відповідно \$210 млрд і \$85,3 млрд²⁴. Згодом зростання активності США загострить боротьбу за Африку між КНР, Японією, Індією та ЄС, головними ж акторами цієї конкурентної боротьби, на нашу думку, будуть ЄС, КНР, США.

Таким чином, між ЄС і США виникає конфлікт інтересів як у Латинській Америці, де він виявляється у їхніх відносинах з об'єднанням МЕРКОСУР, так і у Африці, де США намагаються зміцнити позиції, що в умовах посилення проникнення на континент Китаю може вести до ослаблення впливу ЄС на Африку. Заслуговує на увагу Глобальна стратегія ЄС, спрямована на світобудову та підтрим-

²⁰Смолій А.В. Розвиток латиноамериканських митних союзів на сучасному етапі / А.В. Смолій // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2016. — Вип. 40, Том 2. — С. 153–157.

²¹Лилев І.Л. ЄС и Африка: время смены приоритетов / И.Л.Лилев // Азия и Африка сегодня. — 2015. — №4. — С. 7–10.

²²Aleshin K. The African vector of the European Union foreign policy: past and present / K. Aleshin // Азия и Африка сегодня. — 2018. — № 3. — С. 28-31.

²³Мардашев А.А. Помощь КНР странам Африки / Мардашев А.А. // Вестник МГИМО. — №2(23), 2012. — С. 59–69.

²⁴Урнов А.Ю. Саммит США-Африка / А.Ю.Урнов // Азия и Африка сегодня. — 2015. — № 1 — С. 4.

ку стабільності держав і суспільств як у Європі, так і навколо неї²⁵, метою якої є посилення впливу ЄС за його межами. Розвиток зв'язків ЄС з КНР у світлі реалізації проекту «Один пояс, один шлях» можна розглядати як такий, що зменшуватиме значення проекту ТТІП.

Китай, поставивши за мету зовнішньої політики досягнення до середини ХХІ ст. статусу наддержави, використовує посилення торговельних зв'язків з усіма країнами світу, перш за все шляхом запровадження ЗВТ і збільшення обсягу інвестицій, що яскраво проявляється як у його євразійській політиці, так і у реалізації Концепції «Один пояс, один шлях». Тобто, конкурентом США є Китай, який під гаслом відкритої миролюбної політики фактично посилює спрямованість своєї політичної і економічної діяльності на перетворення існуючого уніполярного світу на чолі з США на багатополарний світ²⁶. Тобто, ймовірно у перспективі ЄС маневруватиме між США та КНР, МЕРКОСУР (Бразилією) і РФ, між США та БРІКС, що підтверджується розстановкою сил впливових країн на глобальному просторі: Топ-10 за ВВП у 2017 р. — США (19284,99 млрд дол. США), Китай (12263,43), Японія (4513,75), Німеччина (3591,69), Великобританія (2885,48), Франція (2537,92), Індія (2487,94), Італія (1901,67), Бразилія (1556,44), Канада (1530,7 млрд дол. США)²⁷.

Головним зовнішньоторговельним партнером ЄАЕС був і залишається ЄС, друге місце посідає Китай, третє — країни СНД. Перспективи розвитку ШОС тісно пов'язані з реалізацією ініційованих КНР та РФ проектами «Один пояс — один шлях», «Велика Євразія».

РВЕП заснований на принципах співробітництва в АСЕАН, який є ядром регіональної інтеграції в Азії і значною мірою впливає на світові політико-оборонні та фінансово-економічні процеси²⁸. АСЕАН зміцнює зв'язки з Китаєм та Індією. АСЕАН — це не лише центр співпраці в АТР, але й ключовий елемент широкої мережі інституційної взаємодії у регіоні через низку нових ініціатив, структурних утворень, форумів різного формату тощо²⁹, який має значний потенціал економічного розвитку³⁰. У Південно-Східній Азії загострюється конкуренція між регіональними об'єднаннями, які підтримуються та-

²⁵Могерини Ф. Предисловие. Глобальная стратегия Европейского Союза по внешней политике и политике безопасности / Ф. Могерини [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://eeas.europa.eu>

²⁶Радзівєвська С.О. Глобальні доміанти розвитку Китаю / Радзівєвська С.О., Ус І.В., Покришка Д.С. // Міжнародна економічна політика. — 2017. — №26. — С.137–168.

²⁷Халіна О.В. Нерівномірність економічного розвитку країн світу як головна проблема сучасності / О.В.Халіна // Бізнесінформ. — 2018. — № 5. — С.17.

²⁸Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». — К.: НІСД, 2017. — С. 250.

²⁹Івасечко О. АСЕАН та ЄС у порівнянні: гео економічний та інституційний аспекти / Ольга Івасечко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Політичні науки. — 2015. — Vol. 1, No. 2. — С. 27–32.

³⁰Сардак С.Е. Потенціал економічного розвитку АСЕАН / С.Е.Сардак // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. — 2016. — № 5 (05). — С. 41–44.

кими країнами, як США, Японія, Китай, Бразилія, Росія. Досліджуючи інтеграційні процеси у Західній Азії, на Близькому Сході, у Північній Африці, зокрема інтеграційну ініціативу в регіоні Близького Сходу та Північної Африки — Велику арабську ЗВТ (ГАФТА, Greater Arab FTA — GAFTA)³¹, нескладно виявити і тут наявність джерела майбутніх конкурентних зіткнень регіональних об'єднань, за якими стоять інтереси провідних держав та їх об'єднань, головними серед яких є США, Китай, ЄС і об'єднання Латинської Америки.

Тобто, між США, КНР, ЄС спостерігається конкурентна боротьба за вплив і підпорядкування своїм інтересам регіональних об'єднань Азії, Латинської Америки та Африки. Причиною цієї боротьби слід вважати забезпечення головних акторів світової економіки сировиною та ринками збуту їхньої продукції. Саме цим можна пояснити те, що найпоширенішою формою утворених інтеграційних об'єднань є ЗВТ, МС, незначний розвиток виробничої інтеграції, що знаходить своє виявлення лише у намірах діючих об'єднань утворити спільні ринки та забезпечити подальший розвиток інтеграції до становлення економічного союзу і повної інтеграції.

Розглянемо перспективи регіоналізації глобальної економіки, які можуть вести як до

утворення єдиної планетарної економічної системи, так і до формування блоків держав та їх об'єднань, які розв'язуватимуть торговельні та гібридні війни.

Дослідження процесів регіоналізації світової економіки свідчить, що вони підвищують продуктивність суспільної праці і одночасно загострюють проблему справедливого розподілу її результатів між членами суспільства. Одночасно із законом міжнародного поділу праці діє закон перерозподілу обмежених глобальних ресурсів на користь економічно найсильніших суб'єктів глобальної економіки, закон збереження ними своїх конкурентних переваг. Дію цього закону підтверджує проведений вище аналіз процесів формування і функціонування регіональних об'єднань глобальної економіки. Процеси регіоналізації, які набирають обертів у світовій економіці, було започатковано США у їхніх національних інтересах. Однак протягом тривалого періоду конкуренцію США складала країна соціалістичного табору, програш якими холодної війни дав можливість США посилити свій вплив і сприяти поширенню процесів регіоналізації, які відбувалися у таборі країн капіталізму, на увесь світ. Тому хибно вважати, що ініціатор і найсильніша країна світу, яка контролює перебіг регіональних процесів, добровільно відмовиться від регулювання цих процесів.

³¹Резнікова Н.В. Розвиток торговельної лібералізації в країнах периферії: перспективи економічної інтеграції Йорданії / Н.В.Резнікова, О.А.Іващенко // Економіка та держава. — 2016. — №11. — С. 20.

Проведений нами аналіз регіональних об'єднань дозволив дійти висновку, що економічно найсильнішою серед об'єднань світу є НАФТА, друге місце впевнено утримує ЄС. При цьому НАФТА можна розглядати як США, посилені завдяки інтеграції з Канадою і Мексикою, в той час як ЄС своїм створенням і успіхам завдячує США. США як були країною, яка знаходилася у джерел сучасної регіоналізації та її розвитку, так і залишається такою наприкінці ХХ ст. — на початку ХХІ ст. Проте, в результаті процесів регіоналізації у світовій економіці набуває активного розвитку процес утворення об'єднань країн, здатних укласти блок, економічні потужності якого дорівнюватимуть потужностям США та ЄС, і стати їм конкурентом. Можна спрогнозувати переростання цієї економічної конкуренції країн та їхніх коаліцій у боротьбу за глобальні ресурси (за перерозподіл світу), у традиційні і нетрадиційні прямі локальні та глобальне зіткнення, торговельні й гібридні війни. Виникає необхідність суспільної консолідації як єдності соціуму на основі спільної мети і цінностей; у продуктивній суспільній консолідації світоглядний компонент максимально задіяний, що робить її не формальною чи випадковою, а глибинною і стратегічною³².

Важливо усвідомити, що головна суперечність полягає у бажанні всіх досягти високого рівня життя в умовах обмежених ресурсів, тобто суперечність, яка завжди породжувала конфлікти у людському суспільстві. Єдиний шлях її розв'язання — це духовне зростання людства і утворення регіональних об'єднань країн всіх існуючих цивілізацій з урахуванням їхніх ціннісних орієнтацій і на їх основі формування системи консенсусного регулювання глобальної економіки, здатної забезпечити стале справедливе використання глобальних ресурсів планети Земля і Космосу на благо усього людства з урахуванням його духовно-моральних засад, а не лише обраних, зорієнтованих виключно на матеріальні блага.

Висновки

1. Регіоналізація світової економіки як утворення блоків національних держав в тій чи іншій формі завжди була притаманна людству, особливо з часів утворення інституту національної держави. Надзвичайної актуальності вона набула після закінчення Другої світової війни. Активізація інтеграції у післявоєнній Європі пов'язана з «Планом Маршалла», на основі якого США допомагали країнам Європи відбудувувати зруйноване війною господарство і в ході реалізації якого посилилася взаємодія європейських держав між собою і з

³²Пирожков С.І. Українське суспільство на шляху консолідації / Сергій Іванович Пирожков, Назім Віленович Хамітов // Вісник НАН України. — 2017. — № 11. — С. 43–52.

США. У блоці соціалістичних країн процеси регіоналізації розвивалися шляхом утворення Ради економічної взаємодопомоги.

2. Теоретичні основи розвитку інтеграційних процесів розвивалися в капіталістичних країнах до розпаду соціалістичної системи. Це пояснюється тим, що соціалістичні країни розвивалися на основі планової системи господарювання, а капіталістичні – на основі ринкової економіки. Розвал соціалістичної системи і перехід країн, що її формували, до ринкової економіки уможливили запровадження процесів регіоналізації (згідно з розробленою в капіталістичних країнах методологією) в усіх країнах світу.

3. У центрі всіх вищезазначених процесів – ініціативні заходи США. Важливим фактором прискорення розвитку процесів утворення регіональних інтеграційних об'єднань був всесвітній національно-визвольний рух колишніх колоніальних країн, які в результаті набуття незалежності від колишніх метрополій зміцнили відносини із США.

4. Для дослідження процесів утворення і розвитку регіональних об'єднань обрано 19 об'єднань, з яких 13 – інтеграційні, утворені на основі РТУ щодо створення ЗВТ і належать до континентів Євразія, Північна і Латинська Америки та Африка; міжурядова організація ШОС; трансрегіональні інтеграційні об'єднання ТТП, РВЕП і ТТІП; трансконтинентальні об'єднання АТЕС і БРІКС.

5. Серед регіональних інтеграційних об'єднань найпотужнішим завдяки США є ЗВТ НАФТА, на другому місці – економічний і валютний союз ЄС. НАФТА за формою інтеграції значно відстає від ЄС, ЄАЕС знаходиться на стадії економічного союзу, однак за показниками суттєво поступається ЄС, не говорячи вже про НАФТА. Решта об'єднань за формою інтеграції є ЗВТ і МС, за економічними показниками значно відстають від ЄС.

6. АСЕАН є платформою інтеграційних процесів в АТР, має підписані угоди про вільну торгівлю, стратегічне партнерство з усіма найбільшими економіками в Азії, де розгортається конкурентна боротьба між США, Японією, Китаєм, Індією, РФ і ЄС. Вплив США на процеси в Азії, зокрема в АТР, пов'язаний із запровадженням ТТП, а вплив Японії та Китаю – з РВЕП, проектом «Один пояс-один шлях». Реалізація останнього тісно пов'язується із інтересами ЄС, адже його кінцева мета – встановлення надійного транспортного коридору між Сходом і країнами ЄС. Проект ТТІП, у якому зацікавлені США, виступає конкурентом до китайської глобальної ініціативи «Один пояс, один шлях». З наведених проектів впливає зіткнення інтересів США та КНР.

7. Північна Америка послідовно інтегрується з ЄС шляхом утворення ТТІП Мексика взаємодіє із США і Канадою та входить в Ти-

хоокеанський альянс, її інтеграційне майбутнє невизначене у зв'язку із переглядом угоди НАФТА.

8. В Латинській Америці формуються об'єднання, які орієнтуються у своєму розвитку на США, Китай чи ЄС. МЕРКОСУР є центром інтеграції у Латинській Америці, запроваджує політику диверсифікації зовнішніх зв'язків, особливо за напрямом Південь-Південь, протидіє монопольному пануванню США як на континенті, так і в світі. Провідна країна континенту Бразилія є членом БРІКС, який формується як блок країн, що протистоїть блоку США+ЄС.

9. В Африці у впливі на процеси регіоналізації спостерігається конкуренція між ЄС, КНР, США. Основними об'єднаннями Африки є САС, КОМЕСА, САДК і ЕКОВАС. Провідна країна Африки Південно-Африканська Республіка є членом БРІКС. Підписано Тристоронню ЗВТ — САС, КОМЕСА, САДК.

10. Процеси розвитку як регіональних, так і трансрегіональних об'єднань призводять до гострої конкуренції США і Китаю. Об'єднання США та ЄС є блоком країн Західної цивілізації, а БРІКС — блок країн не Західних цивілізацій (США+ЄС — БРІКС). Перебіг регіональних інтеграційних процесів у світовій економіці дає підстави дійти висновку, що, з метою запобігання конфліктів і зіткнень, слід створити систему консенсусного регулювання глобальної економіки і відмовитися від існуючої ідеології максимізації задоволення матеріальних потреб, яка через обмеженість ресурсної бази виробництва товарів і послуг завжди призводитиме до посилення нерівності.

11. Майбутнє вимагає формування поліцентричної та багатоцивілізаційної глобальної системи, функціонування якої здійснюватиметься на основі не гегемонізму певної країни чи цивілізації, а узгодженого компромісного прийняття консенсусних рішень в інтересах всіх існуючих цивілізацій, культур і народів.

Список літератури

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». — К.: НІСД, 2017. — 928 с.
2. Бессараб Т. Розвиток, особливості співпраці та значення членства Бразилії в БРІКС / Бессараб Т., Цибух І. // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Політичні науки. — Вип. 3, № 1, 2017. — С.1–6.
3. Білорус О.Г. Економічна глобалістика. Світ-система глобалізму: монографія / Олег Григорович Білорус. — К.: Університет «Україна», 2016. — 536 с.
4. Булатова О.В. Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів: монографія / Олена Валеріївна Булатова. — Донецьк : ДонНУ, 2012. — 386 с.

5. *Гужва І.Ю.* Участь України в зонах вільної торгівлі та можливості адаптації її національної економіки до умов, сформованих унаслідок створення мегарегіональних торговельних блоків / І.Ю.Гужва // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. — Одеса, 2016. — № 15. — С. 12–16.
6. *Европейская* інтеграція. Учебник для вузов / Под ред. О.В.Буториной (отв. ред.), Н.Ю.Кавешникова. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Аспект Пресс, 2017. — 736 с.
7. *Зони* вільної торгівлі на початку ХХІ століття: монографія / О.І.Шнирков, А.С.Філіпенко, А.П.Румянцев та ін.; за ред. О.І.Шниркова, В.І.Муравйова. — К.: Київський університет, 2013. — 399 с.
8. *Івасечко О.* АСЕАН та ЄС у порівнянні: гео економічний та інституційний аспекти / Ольга Івасечко // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Політичні науки. — 2015. — Vol. 1, No. 2. — С. 27–32. [Електронний ресурс]. Режим доступу: hv_2015_1_2_7.pdf-Adobe-Reader.
9. *Калашніков А.В.* Протиборство Північноатлантичного альянсу та Організації Варшавського договору (1949-1991 рр.): дис... канд. іст. наук: 20.02.22 / А.В.Калашніков; Нац. ун-т “Львівська політехніка”. — Львів, 2005. — 206 с.
10. *Карабаза І.А.* Тенденції розвитку країн-учасниць групи БРІКС та їх вплив на сучасні міжнародні економічні відносини / Карабаза І.А., Клипо М.С. // Причорноморські економічні студії. — Вип. 15, 2017. — С. 6–9.
11. *Корінець Г.Б.* Значення Українсько-азійської співпраці в умовах посилення глобалізаційних процесів / Корінець Г.Б., Флейчук М.І., Львівська К.А. // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. — 2011. — Вип. 21.9. — С. 367–372.
12. *Кривенко Н.В.* Особливості розвитку інтеграційних угруповань / Н.В.Кривенко // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Економіка”. — 2017. — № 6(34). — С. 4–7.
13. *Лилеев И.Л.* ЕС и Африка: время смены приоритетов / И.Л.Лилеев // Азия и Африка сегодня. — 2015. — №4. — С. 7–10.
14. *Лук’яненко Д.Г.* Глобальна економічна інтеграція: монографія / Дмитро Григорович Лук’яненко. — К.: Нац. підруч., 2008. — 220 с.
15. *Македон В.В.* Зростання ролі та перспективи країн БРІКС у системі світового господарства / Македон В.В. // Мукачівський державний університет. — Вип.4, 2016. — С. 55–61.
16. *Мардашев А.А.* Помощь КНР странам Африки / Мардашев А.А. // Вестник МГИМО. — №2(23), 2012. — С. 59–69.
17. *Мариніна С.В.* Особливості розвитку інтеграційних угруповань в Азійсько-Тихоокеанському регіоні / С.В.Мариніна // Економічний часопис ХХІ. — 2013. — №1-2(2). — С. 3–6.
18. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: монографія / [А.С.Філіпенко (кер. авт. кол.), В.С.Будкін, М.А.Дудченко та ін.]. — К.: Знання України, 2004. — 304 с.

19. *Могерини Ф.* Предисловіе. Глобальная стратегия Европейского Союза по внешней политике и политике безопасности / Ф. Могерини [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://eeas.europa.eu>

20. *Новий світовий економічний порядок та глобальні виклики для України:* монографія / [О.Булатова, Ю.Козак, А.Крисоватий, Є.Савельєв та ін.]; за наук. ред. А.Крисоватого і Є.Савельєва. — Тернопіль: ТНЕУ, 2014. — 504 с.

21. *Новицький В.Є.* Економічні ресурси цивілізаційного розвитку / Валерій Євгенович Новицький. — К.: НАУ, 2004. — 268 с.

22. *Новицький В.* Регулятивні стратегії відкритих економічних систем і глобальна конкуренція за ресурси / Валерій Новицький // Економіка України. — 2007. — № 7. — С. 4–14.

23. *Петухова В.О.* Аналіз зовнішньоторговельних зв'язків національних економік та України в глобальній системі міжнародної торгівлі / В.О.Петухова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. — 2016. — Випуск 6, частина 2. — С.149–155.

24. *Пирожков С.І.* Українське суспільство на шляху консолідації / Сергій Іванович Пирожков, Н.В.Хамітов // Вісник НАН України. — 2017. — № 11. — С. 43–52.

25. *Пурій М.Р.* Гегемонія в теорії і практиці міжнародних відносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.04 “Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку” / М.Р.Пурій. Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. — Чернівці, 2017. — 22 с.

26. *Радзієвська С.О.* Глобальна криза, фінансіалізація та технологічний розвиток / С.О.Радзієвська // Міжнародна економічна політика. — 2016. — №24. — С.126–157.

27. *Радзієвська С.О.* Глобальні доміанти розвитку Китаю / Радзієвська С.О., Ус І.В., Покришка Д.С. // Міжнародна економічна політика. — 2017. — №26. — С.137–168.

28. *Регіональна політика Європейського Союзу:* підручник / ДВНЗ “КНЕУ ім.Вадима Гетьмана; за ред. Віктора Чужикова. — К.: КНЕУ, 2016. — 495 с.

29. *Регіональні перетворення у світовому та українському вимірах:* монографія / за наук. ред. д-рів екон. наук, проф. А.І.Крисоватого та Є.В.Савельєва. — Тернопіль: ТНЕУ, 2016. — 388 с.

30. *Резнікова Н.В.* Розвиток торговельної лібералізації в країнах периферії: перспективи економічної інтеграції Йорданії / Н.В.Резнікова, О.А.Іващенко // Економіка та держава. — 2016. — №11. — С. 19–24.

31. *Розвиток новітніх форм міжнародної економічної інтеграції на початку XXI століття:* монографія / О.І.Шнирков, А.С.Філіпенко, Р.О.Заблоцька та ін.; за ред. О.І.Шниркова. — К.: Київський університет, 2016. — 415 с.

32. *Сардак С.Е.* Потенціал економічного розвитку АСЕАН / Сардак С.Е. // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. — №5(05), 2016. — С. 41–44.

33. *Сиденко В.Р.* Глобализация — европейская интеграция — экономическое развитие: украинская модель В 2-х томах / В.Р. Сиденко. — К.: Феникс, 2008.

Том 1. Глобализация и экономическое развитие. — К.: Феникс, 2008. — 376 с.; Т. 2: Европейская интеграция и экономическое развитие / Владимир Романович Сиденко; НАН Украины; Ин-т экон. и прогнозир. — К., 2011. — 448 с.

34. *Смолій А.В.* Розвиток латиноамериканських митних союзів на сучасному етапі / А.В.Смолій // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2016. — Вип. 40, Том 2. — С. 153–157.

35. *Урнов А.Ю.* Саммит США-Африка / А.Ю.Урнов // Азия и Африка сегодня. — 2015. — № 1. — С.2–7.

36. *Ус І.В.* Щодо особливостей зовнішньоекономічної політики України в умовах створення нових інтеграційних мега-блоків. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1553>

37. *Халіна О.В.* Нерівномірність економічного розвитку країн світу як головна проблема сучасності / О.В.Халіна // Бізнесінформ. — 2018. — № 5. — С.16–17.

38. *Хейфец Б.* Трансрегионалізація глобального економічного пространства / Борис Хейфец // Общество и экономика. — 2016. — № 6. — С. 20–42.

39. *Хейфец Б.А.* Трансрегиональное переформатирование глобального экономического пространства / Б.А.Хейфец. — М.: Институт экономики РАН, 2016. — 86 с.

40. *Шергін С.О.* Дилема Азійсько-Тихоокеанського регіоналізму / С.О.Шергін // Науковий вісник Дипломатичної академії України. — 2015. — Вип. 22(2). — С. 36–49.

41. *Aleshin K.* The African vector of the European Union foreign policy: past and present / K.Aleshin // Азия и Африка сегодня. — 2018. — № 3. — С. 28–31.

42. *Amin S.* Exiting the crisis of capitalism or capitalism in crisis / S.Amin // Globalizations. — 2010. Volume 7, Issue 1–2. — P. 261–273.

43. *Asia-Pacific Economic Cooperation.* Key indicators database. StatsAPEC: http://statistics.apec.org/index.php/apec_psu/index_noflash

44. *Bone J.* The deregulation ethic and the conscience of capitalism: how the neoliberal 'free market' model undermines rationality and moral conduct / J. Bone // Globalizations. — 2012. — Volume 9, Issue 5. — P. 651–665.

45. *Bowen H.P.* European integration: the third step / Bowen H.P., Sleuwaegen L. // International Economics and Economic Policy. — 2007. — Volume 4. Issue 3. — P. 241–262.

46. *Chen J.* Factors shaping regional integration in Europe, Asia and Africa: the validity of competing theories. Alberta (Canada): University of Lethbridge, 2011. — 237 p.

47. *Green J.K.* Rising powers and regional orders: China's strategy and cross-strait relations / Jasper K.Green // Globalizations. — 2016. Volume 13, Issue 2. — P. 129–142.

48. *Hamilton-Hart N.* Asia's new regionalism: government capacity and cooperation in the Western Pacific / N.Hamilton-Hart // Review of International Political Economy. — 2003. — Volume 10. Issue 2. — P. 222–245.

49. *Hettne B.* Theorising the rise of regionness / Hettne B., Soderbaum F. // New Political Economy. — 2000. — Volume 5, Issue 3. — P. 457–472.

50. *Mittelman J.H.* What's in a name? Global, international and regional studies / Mittelman J.H. // Globalizations. — 2013. — Volume 10, Issue 4. — P. 515–519.
51. *Robinson W.I.* Global capitalism and its anti-‘human face’: organic intellectuals and interpretations of the crisis / W.I. Robinson // Globalizations. — 2013. — Volume 10, Issue 5. — P. 659–671.
52. *SADC-EAC-COMESA* Tripartite Free Trade Area. Legal texts and policy documents / Tralac trade law centre. Available at: www.tralac.org
53. *Taylor I.* Globalization and regionalization in Africa: reactions to attempts at neo-liberal regionalism / Taylor I. // Review of International Political Economy. — 2003. — Volume 10, Issue 2. — P. 310–330.
54. *The European idea* // Historical events in the European integration process (1945–2014). Available at: <http://www.cvce.eu>
55. *The Marshall Plan* and the establishment of the Organization for European Economic Cooperation // Historical events in the European integration process (1945–2014). Available at: <http://www.cvce.eu>
56. The Shanghai Cooperation Organization. Available at: <http://eng.sectsc.org>
57. *Trade and development report 2017*. Beyond austerity: towards a global new deal. Overview. — UNCTAD. — New York and Geneva, 2017. — 29 p.
58. *UNCTAD Handbook of Statistics 2016*. United Nations. — New York and Geneva, 2017. — 246 p.
59. *UNCTAD Handbook of Statistics 2017*. United Nations. — New York and Geneva, 2018. — 102 p.
60. *World Trade Organization*. Regional trade agreements information system. Available at: <http://rtais.wto.org>
61. *World trade statistical review 2017*. — Geneva: World trade organization, 2018. — 177 p.
62. *Wahl P.* Between Eurotopia and nationalism: a third way for the future of the EU / P. Wahl // Globalizations. — 2017. — Volume 14, Issue 1. — P. 157–163.
63. *Wallace H.* Europeanisation and globalisation: complimentary or contradictory trends? / Helen Wallace // New Political Economy. — 2000. — Volume 5, Issue 3. — P. 369–382.
64. *Wallerstein I.* Globalization or the age of transition? A long-term view of the trajectory of the world-system / Immanuel Wallerstein // Globalization and Economy. Vol. 1. Globalizing Markets and Capitalism. Ed. by P. James, B.K. Gills. — Los Angeles: Sage publications, 2007 (Central currents in globalization). — P. 401–416.
65. *Witkowska J.* Integration processes in the global economy: current state and prospects. The cases of the European Union, ASEAN Economic Community, and NAFTA // Comparative Economic Research, Volume 19, Number 4, 2016. — P. 47–65.

Стаття надійшла до редакції 3.09.2018